

3. Книжок, переважно французьких, куплених очевидно у Франції після французької революції, судячи по гербах французьких родів на книжках.

4. Книжок, теж численних, з бібліотеки фельдмаршала кн. Миколи Вас. Репніна.

5. Книжок бібліотеки кн. Куракіних, родини жінки кн. Миколи Вас. Репніна.

Яготинський масток, віно кн. Варвари Олексіївни з Розумовських, Пирятинського повіту на Полтавщині, лежить посеред рівного, як стіл, степу західньої Полтавщини яких 100 верстов на схід від Києва. Палац на березі великого ставу збудував ще гетьман Кирило Розумовський, дід кн. Варвари Олексіївни. Яготин був його улюбленим мастком, де він любив відпочивати від офіційної резиденції в Глухові.

В своїй праці про родину Розумовських кн. Васильчиков подає цікаві подробиці про цей прегарний масток. Говорячи про будівельну манію гетьмана і перераховуючи численні палаци, що їх він збудував, Васильчиков пише: „В своїм мастку в Яготині він збудував нову церкву з мармуровою колонадою... В Києві в нього був величезний дерев'яний дім, де він збирався прожити кілька місяців узимку. Коли ж від нього стали вимагати якихось податків, він до того розсердився, що звелів розібрати дім, перевезти його і поставити в Яготині". Навколо яготинського палацу було шість флігелів (офіцин) і декілька мурованих будинків; в одному з них стояла бібліотека в прегарних шафах, куплених у Д. Троцинського. Тут же був і цінний архів: багата збірка історичних документів з української історії, з якої користали відомі українські історики: Бантиш-Каменський, Ол. Лазаревський, Мик. Стороженко, Вас. Горленко та інші, й цінна колекція старовинних графюр.

В 1796 році граф І. І. Сіверс, пробуваючи в Яготині в гостях у колишнього гетьмана Кирила, полишив опис палацу і парку: „Навколо палацу розведено сад, — пише він, — з величезною левадою, на якій розкидано групи дерев. На горбі з одного боку розведено прекрасний виноградник, а з другого боку плянтації шовковиць для годування черви, схожі на справжній ліс. Греблю для штучного озера можна порівняти з грабарними працями античних римлян". Левада, про яку згадує Сіверс, була завбільшки щонайменше 4 десятини.⁹ Безперечно про цю саму леваду говорить кн. Варвара Миколаївна в листі до Ейнара, описуючи першу зустріч із Шевченком в яготинському парку під час бурі, коли його привіз Капніст: „величезні чорні хмари, здавалося, були готові вибухнути дощем над нашими головами. Мама тим часом не здавалась: ми

⁹ Васильчиков: Семейство Разумовских.

ВВЦУРКАН

ЗАМІСТЬ РУТИНИ — ДІАЛОГ З МАШИНОЮ

Для розробників не є складністю вибрати комплекс технічних засобів під час процесу інформатизації бібліографічного і бібліотечного обслуговування спеціалістів і вчених. Робочі місця бібліографа і бібліотекаря оснащуються відеотермінальними установками, що мають друкарське устаткування, пульт управління і засоби дистанційного зв'язку з центральною ЕОМ. У разі використання

мікропроцесорної техніки на робочому місці встановлюють персональну електронно-обчислювальну машину, яка має свій процесор, оперативну пам'ять з великим обсягом, додаткову пам'ять на незмінних жорстких дисках типу "Вінчестер", зовнішню пам'ять на змінних гнучких магнітних дисках, зв'язок з іншими персональними ЕОМ (іншими автоматизованими робочими місцями — АРМ) або з центральною ЕОМ. Крім засобів обчислювальної техніки, в обладнання робочого місця входять технічні засоби різного призначення, що сприяють удосконаленню процесів, реалізовуваних спеціалістом; засоби зв'язку, відображення інформації та оргтехніка.

може встигнемо обійти лужок — лужки в наших садах у Росії то цілі луги”.¹⁰

У гетьмана Кирила Розумовського в Батурині була велика й гарна бібліотека, де були між іншим усі видання Російської Академії Наук. З доповіді таємного агента, якого цар Павло вважав потрібним тримати в Батурині у колишнього гетьмана, згадується про французького бібліотекаря, до обов'язків якого належало також грати ввечорі з гетьманом в карти. Більша частина цієї бібліотеки, а може й уся вона, була перевезена до Яготина.

Батько кн. Варвари Олексіївни, Олексій Розумовський був один із найосвіченіших людей свого часу. Його прекрасні колекції мінералогічні та ботанічні, що перейшли до Сільсько-Господарської Академії в його підмосковному маєтку Петровське-Розумовське, та його ботанічний сад користувалися славою в цілій Європі. Пані Стаель під час свого вигнання Наполеоном із Франції, перебувала між іншим і в Росії і писала про них у своїй книзі „Десять років вигнання”.¹¹

Проф. Гейм склав друкований каталог його бібліотеки; існував і другий каталог, теж друкований: обидва ці каталоги були в Яготинській бібліотеці і згадані в Каталозі Ерменжара.¹² Граф Олексій Розумовський був довгий час міністром освіти за царя Олександра I, а під старість жив у своєму маєтку Почеп на Чернігівщині, але часто проживав літом у доньки в Яготині, бо особливо любив яготинський парк, в якому було багато рідких дерев. Після його смерті його бібліотеку перевезено до Яготина.

В той час, як Ерменжар складав каталог Яготинської бібліотеки (1846-47), кн. Миколи Григоровича вже не було на світі: він незадовго перед тим помер, 1845 р. Він був видатною людиною своєї цікавої епохи і про нього слід тут згадати як про власника яготинської бібліотеки й основника історичного архіву. Микола Гр. народився 1778 р. Батько його був кн. Григорій Волконський, мати — єдина донька фельдмаршала кн. М. В. Репніна. Після смерті останнього 1801 року рід Репніних припинявся і царським указом звелено було кн. Миколі Гр. прийняти ім'я свого діда по матері. Його рідні брати звалися й далі Волконськими, з них Сергій був відомий декабрист.

Кн. Микола Гр. Репнін поділяв ліберальні погляди кращих представників дворянства, але не брав активної участі в русі. Під час своєї довгої адміністративної кар'єри, як генерал-губернатор України, він намагався полегшити долю крі-

¹⁰ Гершензон: „Прописи русской литературы. Шевченко й кн. Репнина”, подас її листи також і у французькому оригіналі.

¹¹ Mme Le Stael: Dix années d' exil. Oeuvres XV.

¹² Notice sur les monuments typographiques qui se trouvent dans la bibliothèque du comte A. Razoumovski. Moscou 1810. Catalogue des livres de la bibliothèque de son Exc. le comte Razoumovski. 2 Vol. Moscou 1814.

Обчислювальна техніка забезпечується системою програми, що зумовлює процедури вводу — виводу, редагування, обробки, коригування, підготовки до видачі, видачі та відображення інформації, необхідної для виконання спеціалістом своїх функціональних обов'язків. При людинно-машинній системі є лінгвістичні засоби, які забезпечують взаємодію людини з ЕОМ у процесі вводу, коригування, обробки, вивода, відображення інформації та реалізації процедур управління, організаційні та методичні документи по використанню засобів механізації та автоматизації на робочому місці конкретного спеціаліста. Так можна

представити практичний підхід до створення АРМ бібліографа і бібліотекаря.

Отже, технологічні функції технічних засобів і засобів обчислювальної техніки (ЗОТ) і, що важливіше, їх програмні засоби, розроблені у вигляді пакетів прикладних програм, у процесі створення АРМ адаптують до конкретних вимог, умов і функцій спеціалістів-професіоналів. Адаптація не завжди успішна з різних причин. Серед них неабияке значення мають такі:

По-перше, обмежена можливість формалізації функцій спеціаліста на його робочому місці і, відповідно, їх механізації

паків на Україні так довго, доки міг зоставатися на своїм становищі.¹³

Замолоду кн. М. Гр. Репнін присвятив себе військовій кар'єрі і служив у війську з самого початку походів проти Наполеона. Лев Толстой використав у романі „Война и Мир” кілька епізодів із його блискучої військової кар'єри для свого героя Андрія Болконського: особливо блискучу атаку Репніна під Австерліцем, як довідуюсь від кн. Дмитра Репніна, а так само й зустріч з Наполеоном узяв Толстой із рукописної замітки кн. М. Гр. Репніна, яка переховувалася в Яготинському архіві. Із слів свого діда Н. В. Репніна кн. Дмитро пригадує собі, що ранений під Австерліцем і взятий у полон кн. М. Гр. був потім виміняний за французького генерала Раппа.

Згадаємо про його дипломатичну кар'єру при Вестфальському дворі короля Жерома Бонапарта 1809 й 1810 рр. та призначення представником царя Олександра I в Іспанію при королі Жозефі Бонапарті, куди він, правда, не доїхав, затриманий Наполеоном під різними приводами в Парижі. В 1812 році кн. М. Г. Репнін повернувся до війська, а в 1813-14 рр. управляв Саксонією від імени союзників із титулом віце-короля. Як тактовний правитель і талановитий адміністратор, а також покровитель мистецтва, він залишив по собі якнайкращі спогади.¹⁴

Призначений українським генерал-губернатором 1816-1834 рр., М. Гр. Репнін був одним із найкращих адміністраторів нашого краю під московським пануванням. Беручи до серця інтереси краю і добробут його населення, він користувався великою любов'ю й довір'ям населення. Обстоюючи права козаків і старі традиції, він стягнув на себе підозріння в честолюбних замислах та сепаратизмі й неласку царя Миколи I: був фальшиво обвинувачений у дріб'язкових розтратах і мусів залишити своє становище. Взагалі, під час реакції, яка запанувала в Росії за царювання Миколи I, реакції, під якою стогнала не тільки Росія, а й уся Європа, адміністратор типу Репніна не міг довго утриматись. Князь виїхав з родиною за кордон і проживав по різних містах Європи, з того років зо два в Женеві.

Микола Гр. Репнін був висококультурною і поступовою людиною шляхетної вдачі і доброго серця. Він умів добирати відповідних собі співробітників. Зацікавившись історією краю, яким правив, він зібрав, як уже згадувалось, великий архів історичних документів, і під його впливом, а може й за співробітництвом, написав Д. Бантиш-Каменський систематичну Історію України. Сучасники Репніна свідчать про його культурні інтереси, як він завжди був у курсі літературних новин,

¹³ Дм. Дорошенко: Князь М. Репнін і Д. Бантиш-Каменський, Прага, 1930.

¹⁴ Михайло Антонович: Князь Репнін генерал-губернатор Саксонії. Берлін 1935.

ти автоматизації, що нерідко зумовлено обмеженою можливістю тих, що є, або вибраних програмних засобів - пакета прикладних програм (ППП) для ЗОТ. По-друге, спілкування спеціаліста із системою (людина-машина) здійснюється з допомогою лінгвістичних засобів застосовуваного PPP, які містять лексику розробника, „що підходить” для розв'язання різнохарактерних задач спеціалістів кількох професій; командної мови операційної системи ЕОМ давого типу; засобів відображення результатів обробки інформації і мови керування даними, характерної для цього PPP. Ця група труднощів потребує серйозної перепідготовки бібліотекарів-

бібліографів, учених і спеціалістів. По-третє, неабияким фактором є необхідність „спілкування”, що виникає в процесі реалізації своїх функцій з довідково-інформаційним фондом (ДІФ) не тільки своєї бібліотеки, а й ДІФ інших бібліотек, інших інформаційно-довідкових систем. Це також потребує вироблення вмінь та навичок у бібліотекарів-бібліографів, учених і спеціалістів.

І, нарешті, відсутність видимої чи відчутної якісної та кількісної оцінки результатів удосконалення процесів на даному робочому місці створюють певні психологічні труднощі

нових книжок і т.д. Він також приятелював із письменниками, як от із Гоголем, і прихильно ставився до Шевченка.¹⁵

Під час свого пробування в Женеві кн. М. Гр. Репнін замовив свій портрет відомому женеvському маляреві Горнунгові. З цього портрету, як відомо, Шевченко робив копію під час свого перебування в Яготині. В колекції гравюр Женевської Публічної та Університетської бібліотеки переховується гравюра цього портрету, зроблена в Женеві, а також гравюра з портрету дружини його кн. Варвари Олексіївни, зроблена женеvським гравером Шмідтом.

Кн. Варвара Олексіївна була жінкою видатної вдачі. Зоставшись рано сиротою по матері, вона була вихована женеvською п. Калям (Calame) з відомої женеvської родини Калямів. Брат пані Калям Alexandre Calame був дуже талановитим і відомим малярем пейзажистом. Родина Розумовських визначалася своїми артистичними та науковими здібностями. Князь Андрій Розумовський, блискучий дипломат, довголітній посол при віденському дворі, грав там визначну роль, як також під час віденського конгресу. Великий аматор камерної музики і сам дуже добрий скрипаль, він тримав у себе капелю, так звану російську, але мабуть переважно складену з українців. Він був приятелем і покровителем Бетговена, який написав для нього свої найкращі квартети і присвятив йому, разом із його свояком гр. Ліхновським свою Шосту Симфонію, так звану Пасторальну.¹⁶

Другий дядько кн. В. О. Репніної, гр. Григорій Розумовський, основник лінії графів Розумовських спершу в Австрії, потім у Чехії, в Опаві, жив молодим чоловіком кілька років у Льозанні,¹⁷ де купив був маєток у Вернан над Льозанною, найбільше мабуть тому, що у вернанському лісі стоїть відомий в околиці величезний ератичний камінь, цікавий для нього як для геолога. Він написав багато наукових праць з геології¹⁸ та мінералогії й заснував в Льозанні наукове товариство фізичних наук „Société des Sciences Physiques”, яке видало чимало з його праць і яке, під трохи зміненою назвою, існує й досі та

¹⁵ Дм. Дорошенко: Кн. М. Репнін і Д. Бантиш-Каменський.

¹⁶ Nohl, Beethovens Leben. Berlin. Bd. II, S. 99. Один із трьох квартетів, виданих як оп. 59 і присвячених графу Розумовському, був вперше виконаний квартетом Розумовського у Відні 1807 р. Меланхолійний характер цього квартету пояснюється тим, що він збудований на мотивах українських народних пісень, які гр. Розумовський, сам добрий скрипаль, грав Бетговену. W. Lenz, Beethoven et ses trois styles, p. 137. Ці три квартети краще назвати три чуда (trois miracles), бо ніщо не може зрівнятися з ними в цьому стилі.

¹⁷ W. et M. de Severy: La société vaudoise au XVIII siècle. Lausanne 1927. II, p. 39.

¹⁸ „Histoire naturelle du Jorat”, Voyage minéralogique à Aigle et dans le Valais”, „Essai d'un système de transition de la nature dans le regne minéral” і багато інших, виданих найбільше в Льозанні. Ці праці можна знайти по багатьох бібліотеках у Швейцарії, Німеччині та ін.

в освоєнні технічних засобів та в їх використанні на своїх робочих місцях.

Метою автоматизації бібліотек є удосконалення інформаційних і бібліотечних процесів, що забезпечують максимальну оперативність, повноту і/або точність бібліографічного і бібліотечного обслуговування і найкраще використання інформаційних ресурсів в інтересах абонентів. Автоматизація спрямована на полегшення або повну заміну рутинних ручних операцій і, за можливістю, цілих процесів операціями і процесами, виконуваними електронно-обчислювальними засобами (зв'язку, оргтехніки та ін.). Бібліографічне та бібліотечне

обслуговування традиційно здійснюється на двох робочих місцях двома спеціалістами – бібліографом і бібліотекарем, функції яких чітко розмежовані.

Практика експлуатації автоматизованих інформаційних систем свідчить, що інтереси користувачів великою мірою визначають характер і режим роботи ЗОТ на автоматизованому робочому місці бібліографа. Інформаційні потреби вчених і спеціалістів відбивають їх професійні та інтелектуальні інтереси та відображаються в заявках.

Можна зробити висновок: ученим і спеціалістам необхідні відомості про опубліковані документи і

вважає Григорія Розумовського своїм основником.¹⁹ Відоме також його листування із славним женецьким геологом Г. Б. де Сосюром (Hogace Benedict de Saussure).

Повернімось до безпосереднього оточення, в якому був Ерменжар під час свого перебування в Яготині. Мені досі не вдалось установити, чим він там був, чи вчителем і вихователем синів кн. Василя Репніна, чи бібліотекарем, запрошеним упорядкувати бібліотеку та скласти її каталог. Невідомо також, як довго він пробув у родині Репніних? Чи його було запрошено за рекомендацією Ейнара? В листах до цього останнього кн. Варвара Миколаївна згадує кілька разів Ерменжара, тож цю можливість можна допустити. На приятні відносини між Ерменжаром та родиною кн. Репніних, зокрема кн. Варварою Микол., вказує той факт, що між його книжками, купленими після його смерті Бібліотекою Теологічного Факультету Вільної Церкви в Льозанні,²⁰ є кілька, подарованих йому кн. Варварою Мик. з її власноручним написом, як от напр., Молитвослов (церковнослов'ян. мовою) з датою Яготин 22 березня; Новоросійський календар на 1849 р., видання Ришельєвського ліцею в Одесі, Одеса 1848. Це вказує на перебування Репніних того року в Одесі. Директор бібліотеки п. Андре Лянжі (M. André Langie) знав Ерменжара особисто останні 14-15 років його життя. Ерменжар умер у Льозанні 1900 р., не залишивши по собі нащадків і близької рідні. Але й п. Лянжі не міг дати мені відповіді на нев'язнені питання перебування Ерменжара у Репніних у Яготині.

Особа кн. Василя залишила менше враження на його оточення і не так збереглася в пам'яті його сучасників. Він готувався до військової кар'єри й дістав добру теоретичну військову підготовку. Один час він був учнем генерала Жоміні, французької, а потім російської служби, відомого військового теоретика й педагога, родом швайцарця. Кн. Василь Репнін служив недовгий час у війську і вийшов у відставку в зв'язку з царською неласкою до його батька, з того часу він жив як приватна людина. Він із сестрою приятелював з Гоголем, з яким остання познайомилась у Фльоренції. З того часу Гоголь проживав у Репніних подовгу в Одесі й написав там частину своїх „Мертвих душ”, читаючи час від часу написане зібраній родині: вдова кн. Варвара Олексіївна і кн. Варвара Миколаївна після смерті старого князя теж жили зимою в Одесі. Літо проживали в Яготині, як і за батькового життя. З листа кн. Варвари Мик. до Шарля Ейнара з приводу перебування в Яготині Шевченка, який саме скінчив копію портрету кн. Миколи Гр. роботи Горнунга і малював портрети з

¹⁹ Société vaudois des sciences physiques et naturelles.

²⁰ Bibliothèque de la Faculté de Théologie de l'Eglise Libre du Canton de Vaud.

документи, що надійшли у фонди; існує потреба у ряді продовжуваних інформаційних видань з окремих проблем; галузева ознака. Спостерігається підвищення інтересів учених та спеціалістів до проблем суміжних галузей науки і техніки; зростає потреба у публікаціях реферативних видань, присвячених тематиці дисертаційних робіт і наукових звітів, інтерес до яких спричинюється тенденцією до нових досліджень і, в основному, реалізацією завершених робіт; провідні спеціалісти, учені та керівники, як і раніше, потребують пріоритетного інформаційного та бібліотечного обслуговування; усталена потреба всіх категорій користувачів

періодично звертатися із замовленнями на ретроспективне довідково-бібліографічне обслуговування з тематики доволі вузького профілю.

Бібліографічна діяльність ставовити дні і тижні, а періодичність видання інформації визначатися практикою і оперативно коригуватися. Обслуговування у цьому разі характеризується регулярною подачею відносно постійних за тематикою запитів і очікуванням виходу бібліографічної інформації. Як правило, ці групи користувачів подають односторонній запит з теми, що їх цікавить, і час від часу коригують його, уточнюючи тему, предмет і т.д. (зворотний

малих дітей кн. Василя,²¹ довідуємося: „моя братова, — пише вона, — живе літом в окремому флігелі, незалежному від головного будинку”.

Згідно з свідченням сучасників, кн. Варвара Миколаївна була, поруч видатної блискучої особистості свого батька, променистим центром головного яготинського будинку. Мати її, завжди дуже стримана і замкнена в собі, як пише про неї дочка в тому самому листі до Ейнара, була тоді хвора на очі, примушена була довго зоставатися в темній кімнаті й рідко коли виходила з своїх покоїв.

Кн. Варварі Миколаївні, яка народилася 1808 р., було тоді років 35-37. Від сучасників, а також із її листів бачимо, що вона була дуже природна, імпульсивна, експансивна, часом навіть екзальтована. Від природи дуже здібна, вона була також добре освічена і від своїх предків дістала в спадщину замилювання до літератури й мистецтва. Була також глибоко релігійна. Видатна людина, вона проте не лишила персонального вислову своєї особистості в якимнебудь творі, крім, правда, своїх надзвичайних листів. Про неї забули б, як і про багатьох інших видатних жінок, якби їй не трапилося зустрінути на своєму життєвому шляху Шевченка. Відблиск його слави падає й на неї, і з півми минулого виступає її приваблива постать. Від свого батька вона дістала поступові погляди і цілковитий брак соціальних упереджень. Вже одне те, що Шевченко, колишній кріпак, був прийнятий у них як рівний, досить говорить як на ті часи. В час найчорнішої реакції члени родини Репніних не боялися мати незалежні політичні й соціальні погляди та осуджувати кріпацтво. Кн. Варвара особливо боляче відчувала соціальну несправедливість, яка панувала навколо. Оповідаючи Ейнарові про життя Шевченка, що народився в простій селянській хаті від батька селянина, вона пише: „але ця селянська хата не була така, як селянські хати в кантоні Во (Vaud), і цей селянин не був Кошар,²² це був бідний кріпак. О Ви, благородний сину вільного краю, Ви не можете зрозуміти в цілому розмірі всього жаху цього слова: Шевченко й кріпак. Жах! Боже мій, віра в Тебе і переконання, що все треба знести ради любови до Тебе, потрібніші, ніж тут, у цьому нещасному краю”. Глибоко побожна, вона, як уже згадувалось, підпала під великий релігійний вплив Ейнара: листи її до нього свідчать про це. Вона пише про те, як пильно читає Біблію, дає звіт із своїх імпровізованих молитов та побожних медитацій на прочитані з Біблії тексти, як це звичайно робиться у протестантів і запевне робилось під час молитовних зібрань під проводом Ейнара, на яких вона бу-

²¹ Про кн. Василя Репніна найбільш довідалася я зі слів його правнука кн. Дм. Репніна.

²² Мабуть селянин із кантону Во, де вона гостювала в маєтку Ейнарів на березі Женевського озера коло міста Роль (Rolle, Canton de Vaud).

зв'язок із системою). Зв'язок учених і спеціалістів з автоматизованою бібліотечною інформаційною системою (АБІС) повинен здійснюватися через оператора-бібліографа, який допомагає користувачам сформулювати запит на мові системи і встановити необхідну повноту і точність видаваної автоматизованою системою інформації.

Зв'язок стабільний і певною мірою циклічний, що зручно для вибору режиму роботи АБІС. Пошукові задачі зіставляються з детальним їх вивченням, групуються за подібністю тем, предмета та ін. і зберігаються до коригування. Режим роботи — пакетний — легко планується, і

навантаження на обчислювальну техніку може бути розподілено рівномірно за бажанням працівників бібліотеки і обчислювального центру.

Ретроспективне довідково-бібліографічне обслуговування вимагає (частіше за все) безпосередньої присутності користувача інформації — вченого та спеціаліста. У цьому разі пропонується природний і зручний діалоговий режим роботи, у процесі якого легше усувати труднощі, що виникають під час складання пошукової задачі та її коригуванні. Перебуваючи у безпосередній близькості від оператора-бібліографа, користувач може швидко оцінити

вала в Женеві. Протестантський характер цього релігійного впливу Ейнара й побуту в Кальвіновій Женеві на кн. Варвару дуже виразний, принаймні з її листів. В православній церкві, як відомо, ритуал більш формальний і зафіксований і не допускає таких імпровізованих молитов та медитацій, як у протестантів, де перевага дається Старому Заповіту перед Новим і Апостольським посланням перед самими Євангеліями. Активна роль під час служби Божої застережена у православних для самого духовенства, і до самотійного читання Біблії, особливо Старого Заповіту у нас теж не дуже заохочувано мирян. Як довго тривав цей протестантський вплив Ейнара на кн. Варвару? Очевидно кілька років, бо в своїх листах, навіть у пізніших, вона раз-у-раз називає його своїм „провідником”, а себе його „ученицею”. Дуже експансивна від природи, кн. Варвара передає цей вплив і іншим: в листах вона, наприклад, оповідає Ейнарові, як вона постійно заохочує Шевченка до таких імпровізованих молитов та медитацій на релігійні теми та намовляє його читати Біблію, так що її порадам і впливові можна б приписати досконале знання Біблії Шевченком. Наявність у Яготинській бібліотеці значного числа протестантських богословських книжок французькою мовою свідчить про те, наскільки перебування в кальвіністичній Женеві під час особливо піднесеного там релігійного настрою, вплинуло на Репніних, принаймні на склад їх бібліотеки, як і зв'язки з Ейнаром та іншими швайцарцями, як от Ерменжар, теолог з освіти і майбутній історик французької Реформації. Отже в цій видатній родині, видатній не тільки багатством, родовитістю та високим суспільним становищем, але особливо культурністю, освітою, ліберальним та гуманним духом, було прийнято молодого Ерменжара. Пізніше ми зустрічасмо в Яготині його сестер, спершу Анрісту, потім Жозефіну,²³ які без сумніву займали місце панни Рекордон (Mlle Recordon), теж із Льозанни, компаньйонки кн. Варвари, про яку вона згадує в листі до Ейнара, оповідаючи про свої довгі розмови з Шевченком, під час яких, хоч з нею була нерозлучно панна Ре-

²³ Ось уривок з листа кн. В. М. Репніної до Ш. Ейнара, що зберігається в Женевській бібліотеці, писаного з Одеси з датою 16/23 березня 1853 р. „... нехай Бог дасть мені приклад в особі моєї матері, що душа і серце не старіються, а швидше розцвітають новою молодістю. Вона шле Вам сердечний привіт так само, як і Вашій улюбленій дружині, яку я обіймаю й цілую, як за старих часів. Цей лист Вам передасть Жозефіна Ерменжар, яку я Вам дуже рекомендую: бідна дівчина хорувала і мало не вмерла. Її достойного брата не минуло й це горе (натяк на смерть від сухіт молодшого брата Ерменжара), нехай Ваш спогад про нього піддасть йому сили. Тепер, коли я переборолла своє ледарство, я часто посилаю Вам свої „мушачі лапки” (pattes de mouche — нерозбірне письмо), обіцяю бути цікавою й докладною, але іншим разом, бо тепер уже пізно, а завтра треба бути на ногах, бо я піду з Жозефіною до митниці. Розпитайтеся у неї про мене, бо вона прожила кілька років поруч зо мною і зможе Вам оповісти, що Ваша учениця (votre pupille — так кн. Варвара називає себе завжди в листах до Ейнара) виглядає дуже старенькою (sur l'extérieur très vieillot de votre pupille...”).

одержувувати системою відповіді і на підставі діалога із системою уточнити або змінити пошукову задачу, добиваючись необхідної повноти і точності.

Попри очевидну подібність процесів бібліографічного обслуговування від подачі замовлення до пошуку необхідної інформації, стає очевидним, що особливості обслуговування вказаних груп користувачів мають визначити характер вихідних інформаційних масивів (тематику, обсяг, повноту, точність), що значною мірою вплине на час пошуку інформації, алгоритми і лінгвістичні засоби спілкування із ЗОТ. Відмінність у вихідних масивах дає змогу використати

не тільки головний обчислювальний центр для читання та обробки бібліографічних записів, а й розподільні мікропроцесори з відносно невеликими обсягами швидкої дискової зовнішньої пам'яті, що зберігає сотні тисяч бібліографічних одиниць, виділених по тематичних або інших ознаках.

Можливі такі організаційно-технологічні рішення. На робочому місці бібліографа встановлюється комплект технічних засобів, з'єднаних з обчислювальним центром. Він має потужну ЕОМ, яка обслуговує всі відділи і АРМ. Автоматизована система повинна давати доступ, як до інформації про фонди своєї бібліотеки, так і до інформації

кордон, але „власне кажучи, ті розмови відбувалися на самоті, тільки він та я, бо мадемуазель Рекордон, коли розмовляють по російськи, не можна вважати присутньою”.²⁴

Але вернімося до каталогу Яготинської бібліотеки: як уже згадано, в паперах Ерменжара є тільки витяги з каталогу, що їх він зробив мабуть для власного вжитку. Вони писані рукою Ерменжара в трьох зошитах 27 см. завдовжки і 21½ см. завширшки кожен, списані по дві шпальти на сторінці, разом 92 ст. списаних і кілька сторінок чистих.

Бібліотека була впорядкована, більш ніж правдоподібно, за пляном бібліографії Де Бюра, одної з найвідоміших тоді, яка, як видно з витягів каталогу Ерменжара, знаходилася в Яготинській бібліотеці.²⁵ Порівнюючи ближче плян Де Бюра з пляном, що його дається вгадати з витягів Ерменжара, можемо переконатись, що головні відділи й підвідділи і навіть секції, носять ті самі заголовки та й порядок їх такий самісінький, що й у Де Бюра.²⁶

Великі прогалини в „Витягах з каталогу” у Ерменжара — бо він поруч кожного заголовку подає й число, під яким книжка стояла в Яготинській бібліотеці, — пояснюється тим, що він тут пропустив цілу секцію або підвідділ, або й кілька підряд. Наприклад, у розділі Теологія слідом за підвідділом: Біблії (чч. 1-33) дальший підвідділ у Ерменжара, Св. Отці Церкви, починається з ч. 125; прогалина 33-125 відповідала б, як порівняти з Де Бюром, його підвідділам: Літургії, Собори, які очевидно існували в повному каталозі Яготинської бібліотеки і які Ерменжар випустив у своїм витягу з тої чи іншої причини. Зате у відділі: Теологи (Де Бюра розділ V, Ерменжар чч. 198-232), а особливо секції: Містики, Аскети (Ерменжар чч. 451-649) відповідало б відділові Право або Юриспруденція, який стоїть у Де Бюра на цьому місці й заповнював цю прогалину в повному каталозі Яготинської бібліотеки. Прогалина у Ерменжара між відділами у Де Бюра: Філософії та Математики (чч. 1250-1599) відповідала б відділам у Де Бюра Природознавство та Медицина, які запевне були представлені в Яготинській бібліотеці. Ще один приклад: замість відділу Математика, який у Де Бюра включас також військові науки, у витягах Ерменжара знаходимо тільки шість праць з елементарної геометрії та альгебри, а тим часом цей відділ, а особливо військові науки, напевне був повно представлений у бібліотеці кн. Репніних, що пояснює велику прогалину на цьому місці у Ерменжара (чч. 1499-1953). Дальші відділи Ви-

²⁴ ... „moi et lui, car Mlle Recordon, surtout quand on parle russe est non avenue”.

²⁵ Guillaume François De Bure: Bibliographie instructive ou Traité de la connaissance des livres rares et singuliers. Paris 1768. 7 Vol.

²⁶ Теологія з підвідділами, Філософія, Математика, Красне письмо з підвідділами, Історія, Географія у Ерменжара ті самі, що й у Де Бюра, решту ж Право, Природознавство, Медицину він очевидно випустив у своїх витягах, але в Яготинській бібліотеці вони були.

про величезні (республіканські, галузеві і т.д.) фонди, до бібліографічної інформації міжнародних систем і мереж. Операції за пультом управління на АРМ довіряються висококваліфікованому спеціалісту, який має достатні знання, вміння і навички для користування засобами обчислювальної та іншої техніки АРМ, лінгвістичними засобами різних систем і мереж і довідково-інформаційними фондами цих автоматизованих систем і мереж.

Значно зростають вимоги до професійної підготовки бібліографів. АРМ для них, які групуються згідно з виконуваними функціями і можуть розміщуватися або в

окремому приміщенні, або у відділах і читальних залах.

Другий варіант організаційно-технологічного рішення можна запропонувати такий. В інтересах бібліографічного обслуговування першої групи вчених і спеціалістів АРМ створюють на базі обчислювального центру і розміщують в окремому приміщенні, де збирають запити у встановленні бібліотекою терміни (за необхідністю — коригуються). Строки виконання цих заявок визначає також бібліотека (виходячи з потреб користувачів і можливостей автоматизованої системи). Для обслуговування другої групи вчених і спеціалістів робочі місця бібліографів у відділах і читальних

тягів Ерменжара мають далеко менше прогалин, так що склад Яготинської бібліотеки у відділах Історії з її помічними дисциплінами та Красного Письменства виступає далеко ясніше. Малі прогалини в підвідділах треба очевидно пояснити наміром лишити місце для нових придбань бібліотеки. Велике число книжок з історії, географії, подорожів, генеалогії, геральдики, життєписів, мемуарів та красного письменства дозволяє нам судити про характер бібліотеки кн. Репніних: це була переважно бібліотека історична, де твори красного письменства були теж добре представлені. Найповніше було представлене французьке письменство. Латинські автори: поети, драматурги, оратори і т.д. були також досить представлені в оригіналах і французьких перекладах. Грецькі автори: Гомер, Гезіод, Есхіл, Софокл, Евріпід, Арістофан, Платон, Арістотель, Демостен, Ізократ, Геродот, Тукидід, Плутарх були найбільш у латинських, менше у французьких і ще менше в оригіналі. Інші національні літератури представлені дуже мало, принаймні у витягах Ерменжара: бо для італійської літератури маємо тільки Дантову „Божественну Комедію” італійською мовою та Манцоні у французькому перекладі. Для німецької: Кльопшток по-німецьки, новели Геснера у французькому перекладі й Гете теж по-французьки. Кілька російських авторів стоїть у витягах Ерменжара теж у французькому перекладі: Сумароков, Крилов. Розуміється витяги, що їх Ерменжар робив для свого власного вжитку, не можуть свідчити про відсутність в бібліотеці інших авторів, ніж самі французькі. З іншого джерела²⁷ знаємо, що видання Російської Академії Наук були представлені досить повно. З другого боку, в журналі „Русский Библиофил”, який є в Женевській бібліотеці за кілька років, я бачила, що існував „Каталог дублетів русских книг в библиотеке кн. Н. В. Репнина в Яготине”, надрукований у Києві 1910 р. Правда, цей каталог відноситься до пізнішого часу.

У витягах Ерменжара стоїть 1090 заголовків. За винятком латинських і грецьких авторів та якогось десятка книжок іншими мовами, переважна більшість заголовків у витягах Ерменжара французькою мовою. Числа ідуть від 1 до 28,807. Мені здається, можна з приблизною правдоподібністю сказати, що вся Яготинська бібліотека, в той час, коли Ерменжар робив її каталог, складалася переважно з французьких книжок.

Крім вказівок дуже загального характеру у Іконнікова,²⁸ я ніде не знайшла опису бібліотеки кн. Репніних. Іконнікова,

²⁷ Іконніков, В. С. Опыт русской историографии, Київ, 1892, т. 1, кн. II, ст. 1110-14.

²⁸ Іконніков, В. С. Опыт русской историографии, Київ, 1892, т. 1, кн. II, ст. 1110. Библиотека преимущественно французских книг 18 ст. и академических изданий за время президентства Академии Наук графа К. Г. Разумовского.

залах оснащуються мікропроцесорною технікою, в пам'яті якої зосереджуються бібліографічні записи за тематичною відділів. Довідково-бібліографічне обслуговування здійснюється в цих же залах.

Третій варіант передбачає використання для бібліографічного обслуговування обох груп користувачів тільки мікропроцесорною технікою. АРМ об'єднують у мережу і розміщують, як і у попередньому варіанті. Для забезпечення першої групи користувачів — у одному приміщенні, для іншої — у відділах та читальних залах.

Кількість АРМ бібліографів визначити нескладно, коли

є дані про середній час роботи ЗОТ протягом дня (І), середня кількість запитів, що надійшли за день (М), і середня кількість запитів, оброблених протягом дня (Н).

Отже, необхідна кількість АРМ:

$$K = M:TxH.$$

Так, прикладом, встановлено, що для виконання середньої складності бібліографічного запиту з задачею на друк бібліографічної довідки необхідно $4 \div 12$ кв. Сюди входить час вивчення і уточнення запиту бібліографом, ввід пошукової задачі в систему, пошук інформації, відбиття на екрані відсотераміналу і задача на друк. Тобто, протягом

як історика, цікавить найбільше багата колекція історичних документів. Витяги Ерменжара підтверджують те, що пише Іконніков, і в цьому нема нічого дивного: може ніде французька мова і культура не вгніздилися так ґрунтовно, як серед російського та українського дворянства в 2-й пол. XVIII-го та 1-й пол. XIX-го віку. Аристократія в Росії володіла далеко краще французькою мовою, ніж своєю рідною: російська літературна мова була ще мало розвинена, а так само й українська, коли не менше.

Нам відомо про часті подорожі і довгі перебування російської та української аристократії у Франції. Але вони бували також часто і у французькій Швейцарії: Женеві, Льозанні, Веве, (Vevey), їздили до Ферне (Ferney) на поклін до „патріярха“ Вольтера. Французькі книжки в Яготинській бібліотеці походили почасти з бібліотеки гетьмана Кирила Розумовського, у якого, як ми бачили, був навіть француз-бібліотекар у його резиденції в Батурині, почасти з бібліотеки фельдмаршала кн. М. В. Репніна, листування якого з Вольтером та Дідро відомі в історії. Чимало французьких книжок міг купити також кн. М. Г. Репнін під час перебування в Парижі за часів Імперії 1810 р. Це й були без сумніву книжки „з гербами відомих французьких родів на оправах“, про які згадує кн. Дм. Репнін і які мабуть після революції можна було там скрізь купити. Отже під цим оглядом Яготинська бібліотека нічим не відрізнялася від бібліотек інших великих панів у Росії того часу. Що заслуговує тут на увагу і що було мабуть своєрідним явищем: це наявність у Яготинській бібліотеці значної кількості протестантських богословських книжок французькою мовою, а також багатьох женевських і взагалі швейцарських видань французьких авторів: з десятків різних видань французької протестантської Біблії, коментарів до Св. Письма, гомілій та проповідей і різних богословських творів кальвіністів та інших французьких протестантів: самого Кальвіна, Теодора Беза, Фареля, Аґріпи д'Обіньє (Agrippa D'Aubigné), Бріделя, Дреленкура і багатьох інших, придбаних у Швейцарії або за посередництвом швайцарців, як от Ейнара чи Ерменжара.

Дальша доля Яготинської бібліотеки невідома, але все наводить на думку, що їй судилася трагічна доля інших приватних, зібраних на протязі поколінь, колекцій, які загинули під час революційних розрухів. Зі слів кн. Дм. Репніна довідуємося, що бібліотека була цілісінька восени 1918 року. „Я гірко докоряв собі“, — пише він мені, „що не подбав тоді про те, щоб зберегти бібліотеку за допомогою П. Я. Дорошенка, перевізши її до Києва, хоч увесь час мав такий намір. Восени 1918 р., коли вже почалися розрухи, до Яготина прибула делегація з Полтави, яка складалася з молодих людей, очевидно без належної освіти, бо, не звернувши уваги на історичні цінності й архів, вони вивезли з Яготина тільки деякі книжки з при-

години можна обробити 15 — 5 запитів. При 10-ти годинному робочому дні кількість робочих місць у відділі (читальному залі) становитиме:

$$K = M:10 (15 \cdot \frac{1}{5}).$$

Отже, при 100 запитах упродовж дня, потрібно не більше двох АРМ.

Бібліограф, працюючи на АРМі повинен вміти управляти електронно-обчислювальною та іншою технікою, яким обладнане робоче місце, добре розумітися на розділах фонду, відображених в масивах, що зберігаються в пам'яті системи. Бібліограф-оператор, орієнтуючись на всіх інформаційних

системах, куди йому доведеться звертатися для виконання бібліографічного запиту, повинен добре володіти інформаційно-пошуковими мовами цих систем та їх лінгвістичними засобами, вміти зіставляти пошукову задачу з будь-якого елемента бібліографічного опису або по їх сполученню по термінах тексту реферата і по ключових словах. Бібліограф повинен вміти видати на засоби відображення (екран і друк) бібліографічні описи для перегляду; те матичні довідки, що містять усі документи із заданої теми; авторські довідки; хронологічні довідки; довідки з адресами збережуваних документів; фактографічні довідки з тексти рефератів.

родознавства, які їм здалися цікавими, і ці книжки були цілі в Полтаві 1919 р. Зимою 1919 року наш масток був розграбований перехожою большевицькою бандою. До мене дійшли невизначні чутки, що частина книжок була врятована учителями яготинських шкіл, але я ніколи не міг довідатися нічого докладного. Більшість наших картин і родинних портретів була завчасу перевезена до Києва в музей Ханенка".

Таким чином не знаємо нічого певного про долю цінного історичного архіву й самої бібліотеки, і може „Витяги з каталогу", що їх зробив Ерменжар, зостануться єдиною, більш-менш докладною пам'яткою про одну з найбільших приватних бібліотек на Україні, основну частину якої заклав ще гетьман Кирило Розумовський.

HANNA CHYKALENKO-KELLER

THE REPNINS AND THEIR YAHOTYN LIBRARY

Hanna Chykalenko-Keller discovered a hand-written catalogue of Count Repnin's library in the manuscript department of the Geneva Public and University Library. This catalogue was compiled by A. Herminjard, a Genevan, and it provides a partial listing of the material in the library. Chykalenko-Keller describes the Genevan circle of the Repnins — Charles Einar, an eminent citizen who had some influence upon Varvara Repnin, and A. Herminjard, the compiler of the catalogue. Mrs. Chykalenko-Keller uses material from the Count's life, and from the life of his wife and daughter to do this. She also describes the library itself; the majority of the books belonged to the last hetman of the Ukraine, Kyryl Rozumovsky, and his son, Alexis, father of Countess V. Repnin. Repnin's Yahotyn library was one of the greatest and most valuable libraries of the Ukraine and, unfortunately, it shared the same tragic fate that befell the other libraries during the violent upheavals of 1918-1920.

Бібліограф-оператор повинен вміти коригувати введені в пам'ять ЕОМ запити на пошук інформації.

Ще раз про процес обслуговування. Вчений і спеціаліст, що одержав адресу довідку на робочому місці бібліографа, направляється на кафедру видачі документів. Кафедра оснащена аналогічно АРМ бібліографа тими ж технічними засобами, що і АРМ бібліотекаря. Проте, реалізовані функції на даному АРМ інші. Бібліотекар повинен вміти видавати на засоби відображення (екран і друк) відомості про читача, замовлену літературу, строки видачі, а також відомості про наявність документів та їх зайнятість, згідно

із запитом одержувати списки боржників і бланки нагадувань про повернення документів, оформляти видачу та прийом літератури.

Кількість АРМ бібліотекарів на кафедрі видачі можна визначити на підставі раніше вказаної залежності.

Отже АРМ дає змогу позбутися рутинної виснажливої праці, виконувати роботу швидко, красиво і одержувати від неї задоволення.

